

Reinh. Grönvall.

Muistelmia itämaisen sodan tapahtumista Porissa.

1. Sodan alku — tykkivenheet.

Vuonna 1852, toukokuun 22 päivänä, hävitti ankara tulipalo Porin kaupungin, tehden asukkaille vähintään kolmen miljoonan markan vahingon. Kaupunki paloi niin perinpohjin, että ainoastaan sinne tänne eri osiin muutamia harvoja asumuksia jäi palamatta. Mutta tulipalojen hävittämällä kaupungeilla näyttää olevan erityinen kyky sangen lyhyessä ajassa parsia vaurionsa ja entistä ehompana kohota raunioistaan. Niinpä rupesi Porikin heti tämän yleisen onnettomuuden perästä nopeasti taas nousemaan; vuosikymmenessä oli entistä paljon upeampi kaupunki kohonnut tuhkakasoista. Etupäässä vaikutti tähän nopeaan kehitykseen se vilkas meriliikenne, joka tähän aikaan erittäinkin rahtipurjehduksen muodossa tuotti kaupungille melkoisia tuloja.

Mutta kauan ei saanut kaupunki nauttia näitä rauhallisen työn siunauksia, sillä jo kahden vuoden perästä alkoi n. s. itämainen sota, joka siellä, kuten muuallakin Suomessa, sulki meren ja teki kerrassaan lopun kaikesta meriliikenteestä.

Vuonna 1854, maaliskuun lopulla, antoivat länsivallat, Ranska ja Englanti, Venäjälle sodanjulistuksen ja yhdistyivät jo sitä ennen aloittamaansa Turkin ja Venäjän väliseen sotaan. Historialliset olomme, yhdistys Venäjän kanssa, tuottivat sodan myrskyt meidänkin rannoillemme. Suurin osa Suomen kauppalaivastoa, joka oli ollut talven ulkomaisilla vesillä, joutui vihollisten käsiin, siitä osa porilaisiakin laivoja. Loput Porin lukuisista laivoista myytiin ulkomaalla polkuhinnasta. Lyhyen aikaa sitä ennen tapahtuneen tulipalon tuottamain suurten tappioitten lisäksi tuli siis uusia uhrauksia kaupungille. Ulkomaan rahtipurjehdus taukosi tykkänään, puutavarakauppa samoin. Ulko-

maalta tuodut tavarat, suola, kahvi, sokeri, nisujauhot y. m. nousivat hirveään korkeaan hintaan.

Ei ole siis ihme, jos hämmästys kaupungissa oli yleinen, kun sodan julistus tuli yleisölle tiedoksi. Ja kun tähän sittemmin tuli lisäksi viestit siitä, mitenkä englantilaiset raa'alla tavalla kävivät sotaa, polttivat Oulun tervahovin, Raahen laivaveistämön ynnä harjoittivat muita ilkeyksiä yksityisten tavaralle, pohjanlahden rannoilla kesällä 1854, ei tämäkään ollut omansa lisäämään porilaisten toiveita.

Mutta puolustuskeinoinhin ryhdyttiin Porissakin. Venäläistä sotaväkeä saapui vähäinen joukko kaupunkiin, ja majoitettiin mies tai pari joka taloon. Tuhansittain marssi sotaväkeä pohjoiseen päin läpi kaupungin yöt ja päivät, kuljettaen mukanaan tykkejä, varustuskaluja, sairasvaunuja, ruutia y. m. pitkissä jonoissa. Talvet olivat kovia ja paljon sai venäläinen sotaväki heikoissa vaatteissaan kärsiä pakkasessa. Yöt päivät vartioivat sotaväen vahtiosastot kaupungin tulleissa, vastaanottaakseen upseereja ja sotaväkeä, kärsien vilua ja nälkää. Kun joukot saapuivat kaupunkiin, kiljuivat ja narisivat raskaitten tykkilavettien ynnä muiden rattaitten pyörät päivät pitkät valittavalla äänellä 30 ja 40 asteen pakkasessa, hevoset ja miehet värjöttivät viluisina jäisen huurteen peittäminä. Etelästä pakenivat suuret laumat susia pohjoiseen päin, kaikkoen ammuskelemista ja muuta pauketta. Nämä pedot kokoontuivat talviöinä laumoittain, kymmenkunta ja toistakymmentäkin yhdessä, kaupungin syrjiin, jossa kamalasti ulvoivat ja ryöstivät koiria ynnä muita pienempiä eläimiä keskeltä kaupunkiakin. Sellaisia olivat kuvat itämaisen sodan aikana Porissa.

Porin laivaveistämöllä rupesi Venäjän hallitus rakentamaan n. s. tykkivenheitä, yhteensä 15 kappaletta. Nämä laivat olivat kooltaan 90 jalkaa pitkät, noin 36 jalkaa leveät ja kulkivat 4 jalan syvyydessä. Kun alukset saatiin vesille, kuljetettiin ne pitkin jokea vastavirtaa Haistilan kylän kohdalle Nakkilaan, olakseen turvissa viholliselta, kunnes laivat saatiin valmiiksi. Siellä sitte sijoitettiin kuhunkin laivaan 2 mastoa purjeineen ja 2 tykkiä, yksi kumpaankin keulaan. Nämä tykit kerrotaan olleen 36-naulaisia huumareita. Keskellä alusta oli n.s. „korridoori”, johon mastot ja telineet nopeasti voitiin kantaa, ja silloin oli laivankansi aivan sileä. Kun aluksen oli määrä kulkea millaisella säällä tahansa, tyynelläkin ilmalla, oli kussakin venheessä 18 paria airoja, joita soutamassa oli noin 50 miestä. Soutajain li-

säksi oli kussakin laivassa 40 venäläistä, Mustanmeren laivastoon kuuluvaa matruusia.

Kun laivat näin olivat aseistetut, tuli ylipäällikkö, amiraali von Schantz, koettelemaan tuliluikkujen vaikutusta ja tarkastamaan laivastoa. Ammuttiin jyskytettiin sitten Haistilassa muutamia jykeviä laukauksia. Näiden vaikutuksesta ei jälkimaailma kuitenkaan tiedä muuta, kuin että kaiun joen korkeita, jyrkkiä äyräitä vastaan sanotaan olleen mainion. Kerrotaanpa sentään eräästä toisestakin tämän yhteydessä olevasta, hieman lystikkäästä ampumisen vaikutuksesta. Anolan kartanon karja kävi laitumella läheisyydessä, nauttien, kuten tämän eläinrodun tapaan, levollisena vehmaisen rantanurmen makeata heinää. Yht'äkkiä kuuluu sotainen jyske joelta, pauke, jonkamoista lihavat mullit eivät olleet koskaan kuulleet Kokemäenjoen rauhaisilla rannoilla; jyske oli härkienkin hermoille liiallinen. Lehmät ja mullikat nousivat takajaloilleen, marssivat näin pystyssä muuttaman askeleen ja kiidättivät sitten minkä sorkat kannattivat, sa-paro sojossa kápälämäkeen.

Porista otettiin sitte neljä merikapteenia, hrat Enroth, Kronholm, Sillström ja Österlund olemaan upseerien neuvonantajina ja suomalaisen miehistön johtajina. Soutajat olivat näet kaikki suomalaisia. Hupaisa juttu on tämän miehistön pestäminen.

Tarvittiin noin 700 merimiestä tykkivenheisiin. Mutta mistä ottaa sellainen lukumäärä kelpollisia merimiehiä Porin tienoilta? Kirkoissa kuulutettiin väkeä kokoon, ja väkeä tulikin, väkeä idästä, väkeä lännestä ja tästä muodostui mitä kirjavin joukko. Siinä oli ränstyneitä suutarin ja räätälin kisällejä, paljasjalkaisia katupoikia, maalaisrenkejä, rantajätkiä y.m. Tämä „joukko ryysyinen” ei ollut suinkaan joukko samanlaisia poikia kuin ne, joita von Döbeln muinoin Porin rykmentissä komensi. Vihdoin koottiin tämä kirjava joukko raatihuoneen torille „mynsträttäväksi”. Mahtavaa vaikutusta ei se kuulunut tehneen. Mikä oli avojaloin, mikä ilman takkia, minkä housut olivat repaleissa, mikä muuten vaillinaisesti varustettu. Pällisen päätteeksi sisälsi tämä „joukko musta ryysyvaatteissaan” monta sellaistaakin, joka tuskin koskaan oli airoa nähnyt, vielä vähemmän oli sitä käyttänyt. Kyllä oli näissä päälliköillä tekemistä! Kerrotaan kuitenkin, että venäläinen „nagaikka” teki näistä kuudessa viikossa kelpo merimiehiä.

Mutta aika tuli lähteä sotapolulle, miekan mittelöhön ulos ulapalle aukealle. Jäähyväisiksi pidettiin Tiljanderin ravinto-

lassa uljaat pidot päällikkökunnalle, joissa tietysti komeat puheet ja niitä seuraava samppanja eivät puuttuneet. Lähti sitten tämä pelättävä, ajan käsityksen mukaan hyvinkin varustettu laivasto liikkeelle Porin rannasta eräänä kesä-aamuna. Mutta selvää on, että sellaisella väellä varustetuilla laivoilla oli monta koltosta odotettavana, erittäinkin kun venäläiset merimiehet kuuluvat olleen perin taitamattomia perää pitämään ynnä muissakin merimiehen toimissa. Jo kaupungin kohdalla olevan Kirjurinluodon kärjessä tarttui muutamia laivoja liejuun kiinni ja Yyterin hietamatalikolle tarttui itse luotsilaiva pohjaan kiinni. Yyterin lahdessa, Jungfruholman luona oleskeltiin sitten puolen kuukautta, harjoitettiin ampumista ja purjehdusta.

Vihdoin lähdettiin purjehdimaan ulos merelle eteläänpäin kohden Turkuu, jossa oli yhdyttävä Turussa rakennettuun samanlaiseen laivastoon. Vihollista eivät tykkivenheet tavanneet matkallaan, vaan sen sijasta paljon ystäviä. Pitkin rannikkoa kun kuljettiin, pistäydyttiin tuon tuostakin maalle, missä herraskartanoissa elettiin herroiksi ja juhlittiin ylenmäärin. Vihdoin saavuttiin Turun edustalle ja yhdyttiin siellä rakennettuun laivastoon. Tänne saapui vihdoin vihollinenkin. Ruissalon patteireita pommittivat englantilaiset ja saapuvilla olivat yrityksessä tykkivenheetkin. Tämä tapahtui elokuun 22 p. 1854. Pari tuntia ottelivat tykkivenheet kahden englantilaisen sotalaivan kanssa, vaihdellen tykinlaukauksia. Tykkivenheet, joidenka keulassa oli, kuten sanottu, tykki, olivat asetetut riviin, keula vihollisen laivoja päin. Kun englantilaiset näkivät etteivät mitään hyötyneet tykkivenheistä, vetäytyivät heidän laivansa erään saaren taakse suojaan, jonne tykkivenheetkin jättivät ne rauhaan. Kerrotaan suomalaiselta puolelta vahingoittuneen ja kaatuneen kymmenkunnan miestä; vihollisen vaurioita ei tunneta, mutta tuskin hekään pääsivät ehin nahoin.

Sen suurempia sotatoimia ei tykkivenheillä koko sodan aikana sittemmin enää ollut, vaan päästettiin väki rauhan tultua koteihinsa.

II. Sotavarustukset Porissa — „punssipataljoona“.

Sotavarustuksia pantiin toimeen Porin kaupungissakin puolustamista varten. Sinne saapui, kuten edellä on kerrottu, pieni venäläinen sotajoukko pääasiallisesti, kuten näytti, valvo-

maan vihollisen liikkeitä. Paitsi nykyistä kulkuväylää, kävi itämaisen sodan aikana vielä purjehtiminen kaupungista Reposaaarelle vähäisemmillä aluksilla, kaljaaseilla ja muilla pikkulaivoilla Rauman juoppaa pitkin. Tämä Kokemäenjoen laskuhaara tehtiin purjehdukselle kelpaamattomaksi siten, että juoppaan upotettiin kiviä ja joku vanha alus. Torpeedoja ei silloin vielä tunnettu. Luotsiäyrimäen alapuolelle n. s. Makkarajuovan läntiselle rannalle rakennettiin muutamia pattereita, joiden jäännökset vieläkin ovat nähtävinä, ja pattereille asetettiin neljä vanhaa laivatykkiä. Kokemäenjokeen Luotsiäyrimäen kohdalle asetettiin suuri lautta, jolla oli hirsiiä, halkoja, tervaa ynnä muita palavia aineita. Tämä kokoelma piti vihollisen tullessa sytytettämän ja päästettämän alavirtaa vihollisen laivoja vastaan.

Sotainen innostus valtasi myös osan Porin nuorisoa. Se kokoontui kaupungin maistraattiin, teki sotamiesvalan ja muodosti vapaakomppanian, joka sitten ahkerasti harjoitteli sotaisia temppeuja venäläisten upseerien johdolla. Tämän joukon päätoimeksi tuli sitten vartioida Luotsiäyrimäen luona olevia pattereita ja sieltä vihollista tähytellä sekä, jos niin tarvis olisi, estää vihollisen maallenousu. Iloista elämää vietti tämä sotaväki kaupungissa ja Luotsiäyrimäellä leirielämän tavallisia iloja. Tiljanderin ravintola teki siihen aikaan hyviä „affäärejä”, jota todistaa sekin, että komppaniaa leikkillisesti nimitettiin „punssipataljoonaksi”.

Monta hupaisaa juttua kerrotaan tämän pataljoonan lyhyestä elämästä.

Tottumattomia olivat Porin pojat sotaisiin menoihin ja senpätähden saivatkin maksaa oppirahoja. Venäläiset upseerit, jotka johtivat Poriin majoitettua sotaväkeä, olivat leikkisää väkeä ja käyttivät hyväkseen meikäläisten taitamattomuutta.

Loppukesällä 1854 saapui vihollisen laivasto Reposaaarelle. Tieto tästä annettiin n. s. telegraafilla. Tämä laitos oli seuraavanlainen. Korkeita patsaita pystytettiin Reposaaaren ja Porin kaupungin välisen kulkuväylän eri kohtiin, Skolppaan, Tukkiluotoon, joensuuhun ynnä muualle. Patsäisiin asetettiin kuhunkin kolme pussia. Tieto annettiin sitte paikasta toiseen siten, että kun vaara uhkasi, vedettiin yksi pussi ylös pylvään huippuun, kun vaara kävi suuremmaksi, vedettiin kaksi, ja kun vaara oli ylimmillään, nostettiin patsaan päähän kaikki kolme pussia. Tieto vihollisen tulosta Reposaaarelle annettiin nyt pussitelegraafilla ja sotatoimet katsottiin alkaneeksi.

Sotaväkeä komennettiin Luotsiäyrimäelle vahtia pitämään. Sinne tuli myös joukko vapaaehtoisia porilaisia, varustettuina monenlaisilla aseilla; millä oli oikea kiväärikin, mutta toisilla oli vanhoja luotipyssyjä, millä sitäpaitsi pistooli tai kaksi vyötäisillä. Useilla oli myös sotaväen päällystakki, näyttääksensä niin paljon kuin mahdollista sotamieheltä. Leiripaikalle asetettiin etuvartijoita kaikille tahoille ja niille annettiin tavalliset lunnassanat, joita tuntematta ei kukaan saanut kulkea seudun läpi. — Porin vapaaehtoiset astelivat sitten myös kohden sotatannerta ja saapuivat ratsastavan adjutantin seurassa etuvartion luokse. Ystäviä kun oltiin piti porilaisten pitemmittä mutkitta marssia paikoillensa, mutta sitä eivät etuvartiat suvainneetkaan. Kerrotaan, että joku upseeri leikillään oli kieltänyt porilaisia lävitse päästämästä ilman tunnussanoja. Oli miten oli, seuraus oli kumminkin se, että kun syntysanoja ei ollut, sai adjutanti ratsastaa tuon nelisen kilometrin matkan takaisin Poriin tuomaan ylipäälliköltä lunnassanat. — Läksy oli porilaisille opiksi. — Yön hiljaisuudessa marssii noin kolmisenkymmentä venäläistä sotamiestä leiripaikalle vartioimaan ja saapuvat porilaisten etuvartijan luo. Tämä kun ei kuule lunnassanoja, oikaisee kiväärinsä ja asettuu uhkaavaan asentoon, arvelen ettei tästä pääse ylitse eikä ympäri, ellei lausu syntysanoja. „Mitä joutavia”, ärjyy komentava päällikkö, mutta siitä ei ollut apua. Uhkaavana vaan törröttää kivääri tulijoita vastaan. Siinä sitte tuumailaan, mietitään ja punnitaan, kunnes vihdoin päällikkö leikkiin suuttuneena hyökkää vahdin kimppuun, joka laukaisee kiväärinsä. Ylös ilmaan kuitenkin lentää murhaava luoti, varoittaen vartioväkeä, ja seuraavassa silmänräpäyksessä on kivääri päällikön kädessä. Vartija pakenee päävahtiin ja perässä seuraavat venäläiset. Porilaiset näkevät yön pimeydessä mustan joukon lähestyvän, sotainen innostus valtaa nuorison ja kiväärit tähdätään ryntääjiä kohden. Kun lunnassanoja ei kuulu, viritetään hanat ja tähdätään valmiina laukaisemaan. Venäläiset pysähtyvät, päällikkö noituu ja ärjyy, vaan ei auta, sillä komento on, että lunnassanat tarvitaan. Jo suuttuvat sotamiehet ja valmistautuvat vastarintaan, mutta samassa saapuu ylempi päällikkö Luotsiäyrimäeltä ja nuhtelee päällikköä, joka ei ollut noudattanut sotatapoja, vaan pyrkii leiripaikalle vastoin järjestystä. Toiset kertovat, että joku suomalaisista kuiskasi lunnassanat venäläisille, ja että nämä siten pääsivät asemalleen kulkemaan.

Samana yönä kuuluu sitten tapahtuneen useita lystikkäitä

temppuja Luotsiäyrimäen patterien luona. Nähtävästi oli leirissä „miestä väkevämpää”. Kerrotaanpa muun muassa, että muuan henkilö ylellisessä sotainnossa koko yön luuli näkevänsä vihollisia ympärillään ja tuon tuostakin uhkaili tuliluikkuunsa käyttää. Aamu kuitenkin valkeni ilman minkäänlaisen vihollisen ilmaantumista ja ilman sisällistäkään verenvuodatusta.

Väsyneinä vahdinpidosta panevat vapaaehtoiset aamulla kiväärinsä yhteen ja heittäytyvät levolle. Vartijoita ei aseteta kiväärien luo tahi nukkuvat vartijatkin. Hiljaisuus vallitsee. Silloin alkaa muutaman tunnin perästä yht’äkkiä sotarumpu päristä ja kaikki rientävät aseihin — mutta mikä kumma — porilaisten kiväärejä ei löydetä, vaikka kuinka etsittäisiin; ne olivat kaikki hävinneet. Vihdoin pitkän etsiskelemisen jälkeen löydettiin ne ruotsinvirstan päässä Hyvelän „viikillä” olevasta saaresta. Venäläinen upseeri, joka oli huomannut, ettei kiväärejä vartioittu, oli pilan vuoksi antanut miehensä salaisesti kuljettaa nukkuvain aseet pois, tietysti suureksi harmiksi Porin vapaaehtoisille.

Vahdinpitoa Luotsiäyrimäellä yhä jatkettiin, koska vihollisten laivasto aina vielä majaili Reposaaressa. Porin vapaaehtoiset ja venäläinen sotaväen osasto lepäilivät rauhassa kaukana sodasta ja verisistä vaatteista.

Mutta seuraava tapaus tuli yhtenä päivänä häiritsemään yleistä rauhaa.

Oli kaunis kesäpäivä. Lämpöisenä paahtoi aurinko taivaella, heinäsiirkat narskuttivat yksitokkoista säveltään nurmikolla, rasvatyynenä kimalteli joen pinta, hiljaisena kuljetti virta Satakunnan sisäjärvien runsaita vesiä kohden Pohjanlahden avaraa syliä. Heinikossa makasi vartioväki ja unisena venyi tähystelijä alempana virran rannalla muutamalla ladon katolla, hikoillen auringon paahteessa. Vihdoin äkkää hänen uninen silmänsä taivaan rannalla epäiltävää liikettä. Hän jännittää kaiken tarkkaavaisuutensa, tähystää. Tosiaankin, tuo epäiltävä liike lähestyy ja yhä selvemmin rupeaa näkymään mustia hahmoja, kymmenkunta, parikymmentä, ehkä enemmän; ne kulkevat pitkin rantaa. Ja itse virralla liikkuu omituinen, muodoton, pitkä esine, joka näkyy ihan itsekseen lähestyvän, hiljaa mutta varmasti. Ei epäilystäkään enää. Se on vihollinen, joka lähestyy kiusallisen vakavasti. Ja seuraavassa silmänräpäyksessä ilmoittaa vahti leiripaikalle vihollisen tulon.

Nytkös leirissä syntyi liike! Poissa oli äskeinen huolettomuus ja velttous. Aseihin joka mies, niin kuuluu komento.

Tykkivin sydämin tarttuu joka mies sota-aseihinsa, valmistautuen, vaikkapa moni vastahakoisestikin, uhraamaan henkensä isänmaansa puolesta. Venäläinen päällikkö antaa ohjeita, siitä huolimatta, että hän sydämessään on vakuutettuna, ettei näillä joukoilla juuri maailmaa valloiteta.

Mutta yhä edelleen tähystellään tuota epäiltävää seuruetta. Se vain lähenee lähenemistään; jo rupeaa joella näkymään venhe, jossa pitkä, musta esine kirkkaana kimaltelee auringon pais-teessa. Siis mahtava tykki! Siinä miehet rannalla vetää hinaavat uhkaavaa tuliluikkua, toiset istuvat venheessä ja ohjaavat sen kulkua, ja yhä vain lähestyy tuo uhkaava sotainen kummitus. Kerrotaan, että useat vapaakomppanian urhoista jo itsekseen toivoivat, että olisivat kotoisten lihapatain ääressä kaukana sotatantereen kunniakkaalta näyttämöltä. Nyt sitä täytyi vasten luontoaan saada urhon maine.

Samalla kaikuu yht'äkkiä korviin kummallinen jymisevä ääni. Tyvenen ilman halki tuovat eetterin aallot Luotsiäyrimäelle kirkonkellojen äänet. Hätäkellot siis varoittavat kaupungin asujamia vihollisen tulosta. Kaupungissakin on nähtävästi jo huomattu tuo kamala, musta seurue, joka tulee, tuoden kuolemaa muassaan. Ja tuossa se kuolema yhä vaan lähenee; mustana, ihmeellisen mustana kiiltää pitkä kanuuna venheessä. Kovin arveluttavalta alkaa tila tuntua pattereilla Luotsiäyrimäen edustalla, missä nuo ruostuneet laivatykit totisina töröttävät, ikäänkuin itsekseen arvellen: mitä me tuolle mahdamme? Mutta äkkiä hälveneekkin huumaus, jännitetty jousi herpoutuu.

Kuolema tosin oli tulossa kohden Porin kaupunkia, mutta siinä muodossa, ettei se enää ketään vahingoittanut, ja siinä muodossa se usein oli kulkenut Poria kohti. Tuo epäilyttävä esine oli vain ruumisarkku, jossa rauhallisena lepäsi muuan muija Toukarin kylästä, Porin maaseurakunnassa. Hänen maalliset jäännöksensä tuotiin Porin hautausmaalle lepäämään ikuista unta. „Vihollisen sotaväkenä” oli joukko Toukarin ukkoja ja akkoja, jotka ottivat osaa ruumissaattoon. Näin muuttui tuo kamalalta näyttävä tuliputki rauhan majaksi ja kumeain „hätäkellojen” ääni oli vain rauhallinen hautaussoitto.

Kerrotaan arkussa levänneestä vainajasta, että hän eläessään oli pitänyt omaa miestänsä nuhteessa ja kurituksessa, mutta tuskin hän eläessään koskaan oli niin perinpohjin säikäyttänyt luomakunnan herroja, kuin nyt kuolleen, jolloin oli vähällä karkoittaa koko „punssipataljoonan.”

Venäläinen päällikkö oli muutamista merkeistä, joita hän oli havainnut uhkaavana hetkenä ja jotka paljon muistuttivat „jänsitämistä”, saanut syytä huomauttaa vapaaehtoisille, että jos tuo kummitus olisi ollut todellinen sotaputki ja tappelu olisi syntynyt, olisi hän ollut pakoitettu heti ampumaan sen, joka pakoon yritti. Nämä vakavat sanat kuuluvat sitten vaikuttaneen sen, ettei sen vuoden vapaakomppania enää ollut halukas sotatoimiin ryhtymään seuraavana vuonna. Toukarin muija oli siis ollut vaikuttavana syynä Porin urhean „punssipataljoonan” lopulliseen kohtaloon.

III. Varovaisuustoimenpiteet — loppusuoritus Luotsi-äyrimäellä — sotavero — vihollisen kujeita.

Vihollisen tulo Reposaaarelle tietysti pani mielet kuohuksiin kaupungissa. Asukkaat rupesivat tuumimaan, mitenkä saisivat kalleutensa pelastetuiksi varmaan talteen ryntäävältä ja ryöstävältä viholliselta. Perheenemännät käärivät kokoon liinavaatteensa, rahamiehet kiinnittivät lujasti rahapussinsa nauhat, sepät ja suutarit kaivoivat työkalunsa maahan, kattiloita ja muita kalliita astioita upotettiin kaivoihin, mikä kuljetti tavaransa kaupungin riihille, arvelen niiden siellä olevan kylläkin turvatussa piilopaikassa, toiset lähettivät kalleutensa edemmäksi, Nakkilaan, Lattomerelle, Ulvilaan ja kyliin kaupungin ympäristöllä. Levottomuus mielissä oli suuri. Osa kaupppamiehistä kuljetti kaljaansinsa ja proomunsa ylös Haistilaan.

Eräs rikas kauppias oli keksinyt seuraavan keinon rahansa säilyttämiseksi. Valjastettu hevonen seisoi kauppiaan pihalla yöt päivät lastu- ja romukuorman edessä, johon osa rahoista oli kätkeyty. Yöt päivät lienee kauppias itse maannut myymälänsään täysissä vaatteissa, rahat neulottuina vyötäisiin. Rahoja kerrotaan hänellä olleen kätkeytyinä myös lattiaparsien alle huoneissaan.

Syksykesällä vetäytyivät viholliset pois Suomen vesiltä, mutta palasivat seuraavana keväänä ja saapuivat taas Reposaaarellekin. Luotsiäyrimäen luona olevilla pattereilla taas pidettiin vahtia. Eräänä päivänä ilmoittaa jälleen tähyistäjä, että outoa liikettä on ilmestynyt joen suuhun. Asiata tutkittiinkin tällä kertaa tarkoin ja havaittiin, että muutamia vihollisen tykkiveneitä oli asetunut joen suuhun. Tällä kertaa oli asema vakavan laatuinen. Lähisikä vihollinen virtaa pitkin ylös, vai jäisikö hän vain uhkaa-

vaan asemaansa joen suulle, siinä kysymys. Viimeksimainittu oli tuskin luultavaa, vaan luultavampaa oli, että tykkiveneet aikoiivat kaupunkia hätyyttää. Riittäisivätkö patterit Luotsiäyrimäen alapuolella turvaamaan kaupunkia, jos tosi tulisi? Tuskinpa vain! Näin lienee tuumiskellut venäläinen sotaväen päällikkö.

Seuraus näistä tuumailuista oli, että vastarintaa ei yritetty. Tykit työnnettiin jokeen ja koko vartijajoukko marssi kaupunkiin hyvässä järjestyksessä. Kerrotaan, että tämä pako sitten maksoi komentavalle upseerille hänen polettinsa, jotka Poriin saapunut kenraali v. Wendt sanotaan häneltä riistäneen rintaman edessä Porin torilla ja alentaneen hänet upseerin arvosta kersantiksi.

Jokeen työnnetyt tykit sitten korjattiin maalle jäljestäpäin. Sen työn otti tehdäkseen muudan vapaaehtoinen porilainen, porvari Petter Berg, josta paitsi kunniaa sai palkinnoksi muutamia hopearuplia. — Näin päättyi sotaretki Luotsiäyrimäen pattereilla ilman ruudinsavua ja verenvuodatusta.

Mutta tieto vihollisen tulosta joensuuhun levisi salaman nopeudella myös kaupunkiin ja silloin kaikki, jotka jaloille kykenivät, läksivät liikkeelle kaupungin rantaan ynnä muualle vihollista tähystelemään. Kaupungin pormestari kutsui kaupungin kaupamiehet kokoon maistraattiin, kuvaili heille mustilla väreillä isänmaan vaaran ja sanoi, että uhrauksia oli tehtävä melkein turvattoman kaupungin pelastamiseksi. Kaupunkiin vasta saatu höyrylaiva „Sovinto” oli sovintona annettava vihollisille ynnä kaupungin rannassa olevat proomut. Jokunen kauppiasta pani vastaan tätä ehdotusta, mutta toiset suostuivat. Tämän päätöksen perästä lähti pormestari airueen seuraamana vihollisen luo sovintoa hieromaan. Asia oli kuitenkin tullut tiedoksi Porissa majailevan sotaväen päällystölle, ja heti lähetettiin kasakkaeversiti Kantsov ratsastamaan pormestarin perässä estämään tämän epämiehekästä tointa. Pormestari ehti kumminkin vihollisen luo ajoissa ja teki kaupan, että kaikki Porin proomut ja kaljaasit ynnä „Sovinto” annettaisiin englantilaisille. Englantilaiset olivat kaukoputkella nähneet että Porissa oli 12 kaljaasia ja höyrylaiva. Nämä sitten vietiin vihollisille, jotka tämän saaliin pitivät hyvänä ja heittivät Porin kaupungin rauhaan. Ne Porin kauppiasta, jotka olivat olleet toisia älykkäimmät, olivat ajoissa kuljettaneet kaljaasinsa ylös Haistilaan ja saivatkin pitää omaisuutensa.

Kaupunkilaisten kunniaksi mainittakoon kuitenkin, että yleinen mielipide paheksui tätä pelkurimaista hätiköimistä, ja oltiin

yleisesti sitä mieltä, ettei vihollinen olisi voinut tehdä kaupungille mitään vahinkoa, vaan olisi maallenusuurytykset helposti voitu torjua täällä olevan sotaväen avulla.

Englantilaiset sitten polttivat kaljaasit Reposaaren ulkopuolella ja veivät „Sovinnon” mennessään. Sen suurempia sotatapah- tumia ei sittemmin enää ollut, ja kansa piloillaan lausui, ettei koko sodassa tapahtunut sen suurempaa verenvuodatusta, kuin että Timgrenin kukko edelläkerrotussa kansantulvassa tallattiin kuo- liaaksi.

Viitisen, kuutisenkymmentä vuotta sitten oli Reposaaren sata- ma ihan toisen näköinen kuin nykyään. Siinä missä ulkomailta tuotu painolasti nykyään paksuina kerroksina lepää, tehden mui- naiset merenlahdelmat tasaisiksi tantereiksi, siinä mainitsema- lamme ajalla loiskivat meren aallot tai pistäytyivät kauvas maalle matalat lahdelmat, missä vesi toisinaan, alkaneiden laituritöiden kautta, suljettiin seisoviksi lätäköiksi. Kesäsydännä sitten lemu- sivat nämä lätäköt jotenkin pahalta, ja niiden pinnalla kasvoi viheriäistä limaa. Koko nykyinen rantakatu on mereltä valloi- tettu, koko Reposaaren hautausmaa on ulkomaan painolastia, niin että reposaarelaiset, vaikka kuolevatkin kotimaassa, haudataan aina „vieraaseen maahan.”

Mitä sataman asujamistoon tulee, on sekin suuressa määrässä lisääntynyt. Puheenalaisena aikana löytyi Reposaarella yksi ja toinen mökkirähjä siellä täällä. Sitäpaitsi oli laivaveistämö ja paja sekä isonlainen työväenasunto, jota kansa nimitti „pleikiksi”, ja oli tämä syöpäläisten ja likaisuuden oikea paratiisi. Kaupungin puolesta oli satama-asioita valvomassa n.s. satamavouti, joka lie- nee ollut ainoa virallinen mies saarella. Kaikilta ilmansuunnilta kokoontui saarelle kesäksi lastaustyömiehiä n.s. „soovareita”, jot- ka herttaisessa vapaudessa viettivät intiaanielämää saarella ja sen metsässä, täyttivät väliaikoina laivoja käsinsahatuilla lankuilla ja pakenivat roudan tullessa pois saarelta, jos mahdollista, repa- leisimpina kuin sinne tullessa. Höyrylaivoja ei silloin vielä ollut Suomen vesillä kuin ainoastaan nimeksi. Käsinsahatut lankut kuljetettiin purjehtivilla kaljaaseilla alas satamaan. Aika ei sil- loin ollut kallista. Kerrotaan, että tuollainen kaljaasi toisinaan viipyi useita viikkoja vastaisten tuulten tähden tuolla matkalla, joka nyt kuljetaan höyrylaivalla parissa tunnissa. Oltiinpa vain ankkurissa ja odotettiin, kunnes Jumala tuulen kääntäisi. Sitä-

paitsi oli puolinatkassa Kiviinin torpassa lepopaikka, missä voi vastatuulta haihduttaa hieman maitoa väkevämmälläkin.

Tämä olkoon sanottu Reposaaren oloista kuvaamallamme aikakaudella ja palatkaamme taas itämaisen sodan tapahtumiin.

Olemme tässä edellä kertoneet, että viholliset Porista saivat muutamia kaljaaseja ja höyrylaivan sotasaaliiksi. Näitä kaljaaseja käyttivät englantilaiset osalta myös kuljettamaan sotalaivoihinsa puutavaroita ja tervaa ynnä muuta Reposaarella olevista kauppiaitten varastoista ryöstämäänsä tavaraa. Seuraava tapaus kerrottakoon näistä kuljetuksista.

Englantilaiset täyttivät eräänä päivänä kaljaasin tervatynnyreillä ynnä muulla ja aikoivat seuraavana päivänä kuljettaa tavarat laivoihinsa. Temmellettyään jonkin aikaa Reposaarella, muun muassa suureksi huvikseen ammuskeltuaan maalia erääseen sattumalta löytämäänsä venäläiseen univormulakkiin, vetäytyivät viholliset illan tullen laivoillensa ja jättivät kaljaasin yöksi ilman vartijaa. Satamakapteeni oli mielipahakseen katsellut vihollisten poikamaisia tekoja Reposaarella ja yksityisten tavaroille tekemää ilkivaltaa. Hän päätti edes hiemankin kostaa pahantekijöille. Kun ei ketään vartijaa ollut kaljaasissa, viritetään se yöllä palamaan ja tervoista ynnä muusta syntyy mahtava kokkotuli yön pimeyttä valaisemaan. Pian oli kaikki tuhkana aalloilla eikä aamulla ole jälkeäkään kaljaasista jäljellä. Mutta koska luultavaa oli, että viholliset tulisivat pitämään kovaa tutkintoa asiassa, lähtee satamavouti aamulla purjeveneellään kiitämään Poria kohten. Satamakapteeni oli hänkin saanut kärsiä vihollisten ilkitöistä. Hänen kellarinsa oli revitty rikki ja paljon muuta pahaa oli hänelle tehty. Tästä huolimatta oli hän päättänyt jäädä paikalleen, mutta nyt hän kuitenkin arveli, että paras oli paeta hyvässä järjestyksessä.

Venhe kiittää siis ulos Reposaaren rannasta ja purjeet täyttyvät tuulesta, yhä etenee Reposaari aamutuulen venhettä keikutellessa. Mutta silloin alkaa myös liikettä sotalaivoilla näkyä. Pieni höyryvenhe pistäytyy ulos laivoista ja lähtee sekin Poria kohden kiitämään pakolaisen perässä. Satamavouti pingoittaa purjeitaan ja rientää hyvää vauhtia hänkin eteenpäin, mutta yhä edelleen kiittää höyryvenhe perässä. Yhä vähenee väli, joka erottaa venheet toisistaan. Englantilaiset koettavat merkinannolla saada purjehtijan pysähtymään, mutta merkinannosta huolimatta rientää pakeneva venhe edelleen. Silloin leimahtaa tuli höyrypurresta, jyskäys kuuluu ja suhisten lentää tykin luoti ohi purjeh-

tijan korvan ja puhkaisee purjeen. Nyt rupesi satamakapteenista tuntumaan leikki hieman kaamealta. Saattaisi näet sattua niin, että tuleva luoti lävistäisi venheen pohjan tai veisi mennessään purjehtijalta pään tahi saisi aikaan jotakin muuta vähemmän miellyttävää, joka kerrassaan lopettaisi purjehduksen. Siksipä hän kääntääkin purjeensa vastatuuleen ja odottaa mitä tuleva oli.

Viholliset saapuvat venheen kyljelle ja sitovat sen keulasta höyrypurren perään ja niin saavutaan englantilaisille sotalaivoille. Täällä sitten syntyy „ankara prosessi”. Tosin tekee kielitaito jonkinverren kiusaa, jotta vastaaja ja kantaja eivät oikein ymmärrä toisiaan. Mutta viittausten ja merkkien yleismaailmallisella kielellä saadaan pian selville, mistä kysymys on. Satamavouti tosin koetti päänpudistuksilla tehdä selväksi syyttömyyttänsä, mutta siitä ei kukaan välittänyt. Tuodaan nuora ja väkipyörä esille, tehdään silmukka ja viitataan ylös raa’an nokkaan. Vanhana merimiehenä kapteeni kyllä ymmärsi, ettei tässä ollut kysymys sen pienemmästä asiasta kuin hirttämisestä. Asia rupesi käymään arveluttavaksi, sillä sanotaanhan, että ensimmäinen yö hirsipuussa on pahin. Hirttäminen jäi kuitenkin siksensä, sillä kapteenin tyyni ja nöyrä käytös sai vihdoin Albionin pojat leppymään, ja kapteeni pääsi kuin pääsikin vanhaan virkaansa takaisin.

Viholliset oleskelivat pääasiallisesti Reposaaaren satamassa ja reitillä. Tekivätpä sitten tiheään retkiä ympärillä oleviin saariin ja asuntoihin. Englantilainen ja ranskalainen meriväki vahingoitti monenmoisella tavalla yksityisten tavaraa, joka tekee tuon vihollisen esiintymisen perin epämiellyttäväksi. Viholliset hajoittivat asuinhuoneitten tulisijoja Reposaaarella, kukistivat maahan Reposaaaren telegraafin, ryöstivät maalaisten lampaita, lemmiä ja vasikoita, polttivat proomuja ja venheitä y.m. Toisinaan he olivat myös lystikkäällä tuulella ja panivat toimeen pienempiä kujeita.

Eräs sellainen kuje tässä kerrottakoon.

Rauman juovan suussa on eräs jokihaarain muodostama matalahko saari, nimeltä Kolmihaara. Tällä ruohoisella saarella niittää kalkuttaa väkinensä päivän helteessä eräs Matti niminen mies sodan levottomuuksista tietämättä. Heinää vain kaatuu kaatumistaan ja hiki valuu heinäväen ruumiista auringon kovassa porotuksessa. Silloin niittoväen kauhuksi lähestyy saarta venhe, missä on vihollisten meriväkeä. Merimiehet astuvat maalle ja viittauksilla ja merkeillä komentavat Matin väkineen, viikatteineen, haravoineen, patoineen ja pannuineen niittoväen omaan venheeseen, joka sitte työnnetään vesille. Sotamiehet sitovat Matin venheen

kiinni vihollisten venheeseen ja lähtevät hinaamaan Mattia kimp-suineen kampsuineen kohden Reposaarta. Matti ja hänen miehensä istuvat totisin naamoin venheessä, naiset parkuvat ja nostavat surkean hätähuudon. Jo kiiti niittoväen mielikuvitus kaukai-siin vieraisiin maihin, missä saisivat surulla muistella rakkaita kotoisia majoja ja lastensa temmellystä kujilla ja kartanoilla sekä ennen kaikkea mielikarvauksella muistella Kolmihaaran niittyä. Mutta aina vain lähemmäksi tullaan vihollisten laivoja ja yhä loit-tonee Kolmihaaran vihannoiva nurmi. Silloin sotamies nousee etumaisessa venheessä ja katkaisee juhlallisesti venheitä yhdistä-vän köyden. Matille ei tarvinnut sanoa kahdesti, mitä nyt oli teh-tävä. Niittoväen venhe lentää silmänräpäyksessä ympäri viholli-sen iloisesti taputellessa käsiään, ja väkevään kännen lennättämänä kiittää venhe kohden Poria eikä pysähdy ennenkuin kaupungin rannassa. — Kerrotaan että Kolmihaaran niitty jäi sinä vuonna tekemättä.

IV. Saaroksen murtaja.

Vihollinen saarsi Suomen rannikon niin, että purjehdus oli melkein mahdotonta. Siitä huolimatta onnistui kuitenkin yhden ja toisen rohkean purjehtijan pistäytyä Ruotsin puolella nopea-kulkuisilla venheillään ja kaljaaseillaan. Tämä onnistui varsinkin Meren kurkun saarien turvissa, mutta myös Porin ja Luvian tienoilla yritettiin saarrosta puhkaista.

Kapteeni A. Kronholm luopui jonkin ajan kuluttua edellä mainitsemastamme tykkivenheitteiden päällikkyydestä ja palasi Po-riin. Kun ruoka- ynnä muun tavaran kauppa Ruotsiin olisi ollut hyvin kannattavaa, jos tavaraa sinne olisi saanut viedyksi, päätti hän yrittää murtaa vihollisten saarrosta. Hän osti erään kaljaasin, lastasi siihen viljaa, voita, tervaa y.m., joka kaikki oli hyvin hal-paa Porissa. Käyttäen hyväkseen yön pimeyttä ja saarten varjoa tutuilla vesillä, onnistui hänen pujahtaa merelle Reposaarella vaanivan vihollisen huomaamatta, pääsi Ruotsiin ja myi siellä tava-ransa nopeasti ja hyvään hintaan. Paluumatka sujui hyvin, kun-nes tultiin Suomen puolelle. Ei ollut yrittämistäkään avoimesta merestä Reposaarelle; sentähden täytyi pyrkiä jonnekin muualle. Kronholm suuntaa aluksensa eteläpuolella Reposaarta olevaan Luvian saaristoon. Mutta kun tämä saaristo jo on näkyvissä, ilmaantuu taivaan rannalle myös vihollisen sotalaiva, joka alkaa ajaa saaroksen murtajaa. Kronholm jännittää purjeitten nuoria,

jokainen riepu on pingoitettuna ja vinhaa vauhtia lentää kaljaasi aaltojen harjalla. Siitä huolimatta välimatka laivojen välillä vähenee ja kilpapurjehdus käy jännittäväksi. Vihdoin onnistuu kaljaasin pujahtaa Pirskerin salmesta Luvian sisäsaaristoon eikä suuri sotalaiva uskalla seurata sinne saariston kivisille ja särkkäisille väylille. Tällä kertaa pelastui saarroksen murtaja.

Onnistuneesta matkasta rohkaistuneena varustautui kapteeni uudelle matkalle, pääsi taas ilman seikkailuja Ruotsiin, myi tavaransa ja lähti paluumatkalle. Nyt ei ollut kuitenkaan enää yrittämistä Porin tienoille, sillä vihollinen oli siellä varuillaan. Kronholm päätti yrittää Merikarvialle, koska hän arveli, ettei siellä puolen ollut vihollislaivoja. Hän saapui Ahlaisten ulkosaaristossa olevien Euskerien saarten kohdalle, mutta silloin sukelsi pohjoisistapäin näkyviin sotalaiva, joten pääsy Merikarvialle oli mahdoton. Etelässä vaani vihollinen Reposaaren luona, ja hyvät neuvot rupesivat käymään niukoiksi.

Ahlaisten saariston kautta kulkee hyvin kivinen ja vaikea kulkureitti Poriin ja päättyy Kokemäenjokeen Kiviinin kohdalla. Tämän reitin kulkeminen kysyy suurta paikallistuntemusta. Mutta hädällä ei ole lakia. Ilman pitkiä tuumailuja suuntaa kapteeni aluksensa Euskerin salmesta sisävesille, ja kun Jumala on hullujen holhooja, onnistuu Kronholmin päästä kareja ja kiviä täynnä olevaa sisäreittiä pitkin ehein nahoin turvallisille vesille, ja tämäkin retki oli siis hyvin onnistunut.

Mutta kolmas kerta toden sanoo! Jonkin ajan perästä varustettiin kaljaasi uudelleen, ja sen onnistui tälläkin kertaa pujahtaa saarroksen läpi. Nyt suunnattiin matka kohden Geflen kaupunkia Ruotsin puolelle. Jo on Ruotsin ranta näkyvissä, mutta silloin ilmaantuu risteilevä vihollinenkin. Tuuli on epäsuotuisa ja Kronholm joutuu kuin joutuukin kiikkiin. Kaljaasi on auttamattomasti vihollisen vallassa. Sotamiehiä tulee alukseen, siirtävät tavarat, kaatavat kaljaasin mastot ja vievät köydet, purjeet ja kaikki muut tamineet mennessään. Omistaja saa jäädä, jos tahtoo, laivaraakilleen tai viedään hän sotavankina miehineen pois. Nyt oli tosiaankin kysymyksenä „vetehenkö vaipuminen, vai nälkähänekö nääntyminen.” Vihdoin sai Kronholm luvan päästä maihin. Hän vietiin miehineen Gefleen mereen pistävälle laiturille ja jätettiin siihen puille paljaille. Kaptenilla oli liivin taskussa viidenkymmenen kopeekan raha. Siinä kaikki! Ei ollut ihme, jos tuli ajatelleeksi „miten olla kuin eleä.” Onnekseen tapasi kapteeni Kronholm Geflessä muutamia saarroksen murtaneita pohjalaisia,

jotka aikoivat lähteä paluumatkalle. Nämä lupasivat ottaa vihollisen käsiin joutuneet mukaansa. Purjeet nostettiin ja alettiin paima Suomea kohden. Eväät pantiin matkalla tasan ja ilman sannottavia seikkailuja päästiin isänmaahan takaisin. Kapteeni ei senperästä enää yrittänyt länsivaltojen saarrosta murtaa.

Kun lopulta tehtiin sovinto ja rahtipurjehdus yhä edelleen oli hyvä, rakennettiin Porissa laiva toisensa perästä, niin että muutama vuoden perästä kaupunkilaisilla oli kolmisenkymmentä upeaa laivaa. Vihollisen tekemät pienet vauriot säilyivät kansan keskuudessa vain leikillisinä muistoina.

S A T A K U N T A

KOTISEUTUTUTKIMUKSIA

II

JULKAISSUT

*SATAKUNTALAINEN
OSAKUNTA*

—
TOINEN PAINOS

—
VAMMALA, 1928

TYRVÄÄN KIRJAPAINO OY

SISÄLLYS:

<i>E. G. Palmén</i> , Johan Philip Palmén, elämäkerrallinen kuvaus ..	I
<i>Jalmari Jaakkola</i> , Johan Philip Palmén vanhan Satakuntalaisen Osakunnan jäsenenä	XLIV
<i>Arvo Inkilä</i> , Kokemäenlinna ja Kokemäenkartano keskiaikana	1.
<i>Jalmari Jaakkola</i> , Lounais-Satakunnan entisistä kulkureiteistä	31
<i>G. A. Heman</i> , Sastamala—Sastmola—Merikarvia, piirteitä Satakunnan asutushistoriasta	50
<i>L. H. Sandelin</i> , Eräs „ihmeellinen tapaus“ vuodelta 1770	64
<i>Niilo Ikola</i> , Series Sacellanorum in Mezämaa	78
<i>Niilo Ikola</i> , Rättäkitti, loimaalainen noitatarina	90
<i>Jalmari Jaakkola</i> , Köyliön nimestä	97
<i>Kaarlo Kallio</i> , Muistelmia eräästä Kokemäen talonpoikaisesta merkkimiehestä	102
<i>I. Ikonen</i> , Nakkilan kansakouluoloista	113
<i>Reinh. Grönvall</i> , Muistelmia itämaisen sodan tapahtumista Porissa	118
<i>Aarne Kaitila</i> , Matti Paavola ja Satakunnan herännäisyys	134
<i>S. Linnainmaa</i> , Kalastuksesta Pohjois-Satakunnan rannikolla	185
<i>Jalmari Jaakkola</i> , Lähteen eli Pyhän Henrikin kappeli Köyliössä	192
<i>Väinö Salminen</i> , Kansanrunouden keräyksistä Satakunnassa ..	221
<i>V. I. Oksanen</i> , Miten nykyinen Satakuntalainen Osakunta on syntynyt	230
<i>Achilles Wahlroos</i> , Kokemäenjoen laskulahdesta ja sen tutkimisesta sananen	238